

Dr. Preszly Lóránd

A

CSENDŐRSÉG

ÚTTÖRŐI

A CSENDŐRSÉG ÚTTÖRŐI

IRTA

DR. PRESZLY LÓRÁND

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDAJA

1926.

ELŐSZÓ.

1876 május hó 1-én vette át a m. kir. kormány a cs. és kir. közös hadügyminiszter fennhatósága alól az akkori cs. és kir. 10. számú országos csendőrparancsnokságot s helyezte azt — mint »magyar királyi erdélyi csendőrségi parancsnokság«-ot — a m. kir. honvédelmi miniszter legfőbb vezetése alá. Ennek most ötven esztendeje.

Az erdélyi csendőrségből fejlődött tovább az 1881. III. t. c.-el Magyarország egész területére kiterjesztett mai csendőrségünk, amely hazánk európai híré legkiválóbb intézményévé fejlődött s amelyre minden magyar szerető büszkeséggel tekinthet.

Az ötven év nevezetes határvövényél a magyar királyi kormány kegyelettel adózik néhai borosjenői Tisza Kálmán m. kir. miniszterelnök és néhai Szende Béla m. kir. honvédelmi miniszter nemes emlékének, kik tiszteletreméltó lelkesedéssel és kitartó buzgalommal fáradtak azon, hogy a volt cs. kir. csendőrezredek Erdélyben visszahagyott maradványát, a cs. és kir. 10. számú országos csendőrparancsnokságot, 1876. évben átvegyék s a magyar kormány fennhatósága alá helyezték, másrészt nagy előrelátással készítsék elő és szorgalmazzák a magyar csendőrségnek általános megszervezését, melyet a magyar törvényhozás az 1881. III. t. c.-el meg is valósított.

Ezzel egy olyan intézménnyel ajándékozták meg hazánkat, mely az első ötven év súlyos megpróbáltatásai közepette szilárdan állotta meg a helyét, a kötelességek teljesítésében mindenkor előljárva erős vára maradt a jogrendnek és a közbiztonságnak, lelkes szeretettel él hivatásának, megingathatatlan hűséggel szolgálva a magyar haza és a magyar nép érdekeit. Ezért lett a m. kir. csendőrség intézménye hazánknak legremekebb alkotása és egyik elsőrendű tényezője.

Szinte repülve szállt fel Európa elsőrendű hasonló intézményeinek nivójára s méltó társa lett ezek legjobbjainak.

A magyar csendőrség nemcsak a magyar mult, hanem a magyar jövőnek is biztos oszlopa.

Az ötven év határmesgyénél helyes érzékkal állit emléket e könyv írója — Preszly Lóránd dr. — a csendőrség uttörőinek, azoknak a nagy embereknek, akik átérezve a csendőrség fontos hivatását állami életünkben, alkotó munkájukkal kitűnően megszervezték és erősen megalapozták azt.

Budapest, 1926. év május hó.

Bethlen István gróf,
m. kir. miniszterelnök.

A szerző előszava.

A magyar csendőrség félszázados évfordulója alkalmából bocsájtom e művem — kiegészítéseül az 1920. évben megjelent «A m. kir. csendőrség története» című könyvemnek — utjára hálás kegyelettel és mélységes tisztelettel a Mult, hittel és bizó reménységgel a Jövő iránt.

Ötvenedik éve, hogy néhai borosjenői Tisza Kálmán miniszterelnök és néhai keresztesi Szende Béla honvédelmi miniszter sok ellenzéssel dacolva — vasakarattal és szívós kitartással — keresztülvitték azt, hogy a magyar kormány 1876. évben átvette az erdélyi csendőrséget és öt évvel később az 1881. évi III. törvénycikkkel az egész ország területére kiterjedő hatáskörrel megszervezte azt a csendőrséget, mely ez évben félszázados fennállását ünnepli. Ünnepli multjához, komoly hivatásához és tradíciójához méltóan. Csöndben, zajtalanul.

Ötven év — időviszonylatban — nem nagy idő, de egy intézmény életében az *első* ötven év mégis jelentős. Nemzetünk életében nagy események zajlottak le ez ötven év alatt, de a magyar csendőrség megmaradt annak, aminek alkotott. És ebben azoknak a szellemeknek, azoknak a lelkeknek, kikről e műben emlékezni kívántam, oroszánrészük volt. A csendőrség magvetőinek és úttörőinek, akik küldettek, akik adattak a Gondviselés által, mert szükség volt rájuk. Szükség az ő zseniális tehetségükre, nemes szívükre, erős lelkükre, törhetlen akaratukra, foltalan jellemükre. Kicsinyek voltak az ő soraikban is, de a kimagaslóak, a nagyok nagyot, maradandót alkottak, az ország belső rendjének és ezen keresztül külső biztonságának egyetlen biztos alapját: a rendíthetetlen fegyelmű, európai nivóra feltörekedett magyar csendőrséget.

E műben azokkal és azoknál időzöm, akik voltak, akik a mieink voltak. És amit a Ma megvont tőlünk, azt megadják ők: a magyar álmok teljesülésébe vetett hitet.

Dicsőség adassék az elköltözött elődök tiszteletreméltó emlékének és dicséret azoknak, akik az ő megritkult soraikból közöttünk érhatték meg e testület félszázados fennállását.

BEVEZETÉS.

Kedves Barátom!

Megtisztelő felhívásodat követve, szívesen vállaltam művedhez egy bevezetés megírását, mert tárgyalásaink folyamán meggyőződtem arról, hogy nagy szorgalommal, tudással és írói készséggel összehordott történelmi anyagod egy maradandó emléket állít annak az intézménynek, melynek sorsa szívemhez nőtt s melynek — meggyőződtem arról is — lelkes és hivatásos krónikása vagy. Mint intézményünk élő tagjai között a legidősebb, mindenesetre nagy és sokoldalú anyagot találok, ha emlékezetem mezején tarlózok, melynek megörökítése a fiatal nemzedékre példaadólag, buzdítólag hat.

Hiszen ott állottam 44 esztendő előtt az ujszülött csendőrség bölcsőjénél s talán volt valami részem a fiatal intézmény megerősítésének, fejlesztésének nehéz munkájában s közvetlen figyelemmel kísérhettem a nagy szervező, Török Ferenc alkotó tevékenységét.

Bámulatos az, hogy ez az igényeiben puritán, fellépésében szerény, modorában egyszerű ember, mily szervező képességgel, eréllyel, kitartással és példaadó munkássággal tudta az erdélyi kis csendőrparancsnokság szűk kereteiből rövid 3 év alatt az egész nagy Magyarországot behálózni csendőreivel és európai nivóra emelni ott a közbiztonsági állapotokat, ahol előbb a betyárromantikát szomorú hirhedtségéről ismerte a világ.

Az Alföldön kivált annyira elfajultak a közbiztonsági állapotok, hogy Ráday Gedeon grófot — mint kormánybiztost — a legmesszebb menő jogokkal kellett felruházni a rablógarázdálkodások megfékezésére. A szegedi börtönök falai őrzik az itt kifejtett szanalási munkának titkait.

A nyalka csendbiztosok és kackiás pandurok nemzeti intézménye annyira megingatta a lakosság bizalmát, hogy már a gyűlölt Bach-korszakbeli zsandárság ódiúmat is feledve, szívesen fogadta annak utódját, a sisakosból kakastollassá átvedlett m. kir. csendőrséget, midőn az 1882 január 1-ének első órájában a szegedi kerület minden örs lakatnyájából kibocsátotta első járőr-rajait. És ez az első fellépés már meghozta a józan polgárok bizalmát, a duhajkodók és rendetlenkedők félelmét.

Torontál megye Bánátkomlós községében történt az az eset, melyet én itt példaképen elmesélni akarok. Ez a nagy oláh község Valkány és Constancialunga mellett a legféktelenebb községe volt nagy Torontál vármegyének. Közvetlen éjjélután beállit Bohár Mihály őrvezető, egy hatalmas székely fiu, járőrtársával a községi korcsmába s zárórát rendel. Az ott tivornyázó parasztok közül feláll az egyik asztal mögül egy alak s mellét verdesve így kiabál: »Jo si birou, jo si pertu ku főispán« (én vagyok a bíró és per te vagyok a főispánnal). De Bohár Mihálynak ez nem imponál; balkarjára akasztotta a fegyvert s két kézzel mellényénél fogva kiemelte a bíró urat az asztal mögül, maga elé állította s két pofonnal elintézte a bagatell ügyet. És lőn rend és lőn záróra.

Mint ismeretlen emberek egy idegen területet szállottunk meg, az őrparancsnokok voltak csak régebben szolgáló csendőrök, sőt ezek között is voltak csapattól átjött s legfeljebb hat hónapi oktatásban részesült őrmesterek, a többi legénység azonban fiatal próbacsendőrökből állott; de mindnyáját lelkesítette az önként vállalt hivatás s az a törekvés, hogy nemes versengésben kiki minél több eredményt tudjon felmutatni. Nem mondom, hogy nem történtek erőszakoskodások is, de itt el kellett fogadni azt a jezsuita tételt, hogy: a cél szentesíti az eszközöket. Általában azonban Török tábournok azon irányelve érvényesült: »Többet ésszel, mint erővel!«

Az ifju intézmény emberei néha bámulatos leleményességet fejtettek ki, sok bemohosodott sirból szedték ki régen elkövetett gyilkosságok porladozó áldozatait. Torontál vármegye melencei őrsein Szőke Nándor őrvezető, egy köpcös kis székely fiu, besugás utján rájött, hogy egy szerb asszony méreggel eltette láb alól a férjét, hogy szeretőjéhez menjen s most leányát is el akarja pusztítani. Szőke megtudta azt is, hogy az asszony gyakran érintkezik egy öreg cigányasszonnyal. Minden kísérlet meghiusult a két asszony konokságán, bár az exhumálásnál az arzénmérgezés csalhatatlan bizonyítékai előtálálva lettek. Ekkor Szőke őrvezető cselhez folyamodott s tervét a szerbek babonás hitére alapította. A két asszonyt a pincébe zárta s midőn éjjél ütött az ébresztő óra s kigyulladt a tolvajlámpa, előjött egy hatalmas, lepedőbe burkolt alak a hordók mögül s siri hangon töredelmes vallomásra intette a két asszonyt. Az eredmény csodás volt, mert az őrsirodában készenlétben váró vizsgálóbírónak (akkor még nem létezett az uj perrendtartás) most már könnyű volt a vallomásokat kivenni. A cigányasszony az évek során 27 embert segített a másvilágra szállítani. A méreg nagyon egyszerű volt. A cigánynő különféle községekben, hogy felűnő ne legyen, összevásárolt nagyobb mennyiségű légyapí-

rost, azt kifőzte, erjedni hagyta s jó pénzért eladta az így preparált arzént olyan asszonyoknak, akik ujabb szerelmi kalandok után vágytak.

Perjámoson két cigány valami lókötési ügyben került a csendőrök kezére. Ismert furfangjuk miatt vallomásra birni nem lehetett őket. A kikérdezés (akkor még kihallgatás) az őrsirodában folyt le s egy csendőr az íróasztalnál háttal a cigányok felé irt és várta az alkalmat, hogy jegyzeteket csináljon. Bányay Albert őrvezető (ki később mint ezredes vált el) a kihallgatást félbeszakítva, az irodából kiment. Kis vártatva a cigányok elkezdtek egymással cigány nyelven, anyanyelvükön sugdosni, de mert távol állottak egymástól, jó hangosan. Mikor Bányay visszatért, a csendőr jegyzeteiből ráolvasta a cigányokra egész beszélgetésük szövegét s az abból kitűnt bizonyítékokat. A csendőr t. i. a csendőrruhába bujtatott cigányprimás volt.

Székelyhid közelében egy éjjel fejbeverték az igen erélyes, de éppen azért általánosan gyűlölt községi bírót s másnap reggel vérbe-fagyva holtan találták az utcán. Bár sokan ismerték a tettest, mert előzőleg együtt mulattak a korcsmában, nem lehetett elvárni, hogy valaki elárulja. Bene Elek őrmester kikutatta, hogy a faluszájaként ismert bába pipogya férje a mulatók között volt. Ezt kellett kézrekeríteni s őt mint gyanúsított tettest az őr pincéjébe zárta. Csakhamar meg is volt az eredmény, mert rögtön ott termett a »falu-szája« s nagy szóapparátussal kiabálta, hogy: megmutatja ő, hogy más gazemberek helyett nem fog az ő ártatlan ura szenvedni. S így csakhamar kézrekerült a két tettes, de a kerítésből kihuzott véres karó is, mint bünjel.

Ezeket az eseteket csak úgy gondolomra szakítottam ki emlékeim tömegéből, hogy rámutassak arra: mily eszközökkel dolgoztak a régi csendőrök.

Igy rövidesen megnyertük a közönség bizalmát s a kakastollas emberek »zsandár« neve átvedlett »csendőr«-re. A kakastoll azonban annyira jellegzetessé vált, hogy midőn a felgombolható báránybőr-gallérok behozattak s télen sapkában vonultak ki a járőrök, az emberek nem fogadták el; azt mondták: »hiszen ezek nem is csendőrök, hanem fináncok!«

De a kakastollnak is megvan a maga históriája. Midőn 1880-ban a csendőrség öltözeti szabályzatának tárgyalása folyt, Szende Béla akkori honvédelmi miniszter, egy nyakas magyar ember, aki haláláig hordta a magyar nadrágot s a hosszú-szaru csizmát, sehogy sem akart megbarátkozni a »német« tollaskalappal s valami csárdás kalapot árvalányhajjal kívánt volna behozni. Ekkor Török tábournok hozatott egy székelykalapot és egy olyan tollbokkrétát, amelyet a felvidéken még ma is hordanak a parasztleányok. Evvel a bizonyítékkal el

volt döntve a kakastollas kalap sorsa. Azóta sok kísérlet történt azt tűzoltó sisakkal, díszes Hunyadi-sisakkal stb. felcserélni, de a kakastoll mindig diadalmaskodott. És ez így is van helyesen, mert hiszen a kakas már az ókorban is a harcikészség, a harcikedv, az éberség és a napfelkeltenek symboluma volt; az volt Pallas Athenének (a bagoly mellett) és Marsnak kedvenc madara; Hermes, Heliós, Áskulap, Demeter és Persephone mind azt tartották symbolumuknak. A syriaiak, a zsidók, a rómaiak, sőt az Észak mytológiájában is nagy szerepe jut a kakasnak. Még Krisztus Urunk is a kakas háromszori kukorékolását hívta fel Péter megtagadásának bizonyítékául. Franciaország címerében is ott diszeleg a kakas és református templomainknak tornyát is az disziti. Az olasz bersaglierik, ez a kiváló alpesi csapat is ugyanolyan kalapot hord, mint a mi csendőreink, csak a karimán lelőg tollforgóval.

Tartsuk csak meg a kakastollat, mint az éberség jelképét, ezután is.

A lakossággal a megszállás után csakhamar megbarátkoztunk, de nem oly könnyen ment ez a közigazgatási hatóságokkal. A mellé- és nem alárendeltségi viszony, a felhívás és nem parancsadás, sőt még az örs vezetőjének «parancsnok» címzése is sokaknak szemet szurt. Akadt egy főszolgabíró, aki egyenesen kijelentette, hogy ő az intézményt ad absurdum viszi s létezését tudomásul nem veszi. S így meg voltunk vagy két hétig egymás ignorálása mellett szépen, békésen.

Amikor a főszolgabíró egy bíróválasztáshoz egyedül szállt ki egy községbe, úgy megszalasztották a svábok, hogy a kerítéseken keresztül kellett menekülnie. Ez az incidens azután szentesítette a békét s halomra jöttek a felhívások.

Részben érthető is ez az ellenszenv, mert mikor a szolgabíró kiszállt járásába, kocsija előtt két pandur lovagolt, a bakon pedig egy diszbe öltözött pandur ült. Az asztalnál egy pandur szolgált fel s a kertet rendesen pandurok művelték. Ez persze egyszerre mind megszűnt.

A bíróságok és ügyészségek kezdettől fogva megértő álláspontra helyezkedtek, kivált midőn látták, hogy az örsöktől értelmes és teljesen megbízható jelentéseket kaptak.

Nem akarom a régi rendszert elítélő bírálat tárgyává tenni. Hiszen voltak a csendbiztosok között igen jó, valóságos rendőri talentumok, kiknek egyrésze később, mint csendőrtiszt is megállotta helyét. Sok régi, volt pandurból utóbb jó csendőr is vált.

A hiba az egyetemleges vezetés hiánya mellett a csekély létszámban, a szegényes fizetésben, a katonai fegyelem hiányában rejlett és nélkülözötte a szakképzés legelemibb feltételeit.

Minden csendbiztos a maga járásában önalkotta elvek szerint dolgozott s féltékenyen őrködött a felett, hogy szom-

szédja az ő eredményeit el ne harácsolja. Így aztán előfordult az, hogy a pandur a lókötével összejátszott s a hasznon testvérileg megosztottak.

Nagy hátrányára volt némely vidéken a közbiztonsági állapotoknak az ugynevezett »felelős éjjeli őrk« intézménye is. Azon elvből kiindulva, hogy: a tolvajból lesz a legjobb rendőr, a községek felfogadták a leghirhedtebb gazembereket felelős éjjeli őrknek, akik jó fizetés mellett kártérítésre kötelezték magukat. A tolvaj lopott, az éjjeli őr előkerítette a lopott jószágot, a káros inkább busás jutalmat adott, semhogy a bírósághoz szaladgáljon s tolvaj és éjjeli őr megosztottak a sápon. Torontál vármegyében három hirhedt oláh község volt: Bánátkomlós, Valkány és Constancialunga. Ezek látták el egész Torontált, Temest, sőt még Arad vármegyét is felelős éjjeli őrkkel; de innen kerültek ki a tolvajok is.

Némely sváb község azonban mentesítette magát ettől a megterheltetéstől. Felváltva őrködtek a lakások utcai ablakánál s megtörtént, hogy amidőn arra haladt batyujával az oláh tolvaj, egy jól célzott lövéssel leterítették és másnap vérbe fagyva ott találták az utcán. Sohse keresték azt, hogy ki volt a tettes, de egy ilyen községben sok ideig nem is fordultak elő lopások.

Igy állottak a közbiztonsági viszonyok, midőn a szegedi kerületet megszállottuk. 1881 júliusban kerültünk próbaszolgálatra az erdélyi csendőrpáncsnoksághoz s már november végén szakaszokat állítottunk fel, az év végén szakvizsgát tettünk és 1882. év első napján már önálló szolgálatot teljesítettünk.

Kiemelem, hogy az első felszólításra alig pár helyre 365 csapattiszt jelentkezett próbaszolgálatra; volt hát miben válogatni. Én a marosvásárhelyi szárnyhoz kerültem próbaszolgálatra.

Szárnyparancsnokom Kárpáthy Kamilló főhadnagy volt. Ez a nagy intelligenciájú tiszt, aki mielőtt a csendőrséghez jött, a Ludovika Akadémián segédtsízt és a katonai iránytan tanára volt s aki az első magyar katonai iránytan szerkesztette, nagy szaktudással és szorgalommal foglalkozott velünk, — rajtam kívül még Windisch és Molnár főhadnagyk voltak a szárnyhoz próbaszolgálatra beosztva — s különösen a büntető törvénykönyv magyarázatára, amely előttünk teljesen terra incognita volt, fektette a fősúlyt. Iránta érzett hálámat itt is kifejezésre juttatom. Fájdalom, korán — már mint százados — elhalt. Özvegyével a baráti viszonyt én és feleségem sok évig még fenntartottuk.

Kiképzésünk tárgyát képezte a régi német szolgálati utasítás (magyar fordítás még csak — mint tervezet — litográfálva volt), Vezérfonál a kardvíváshoz, Laktanyaszabályok és az oktatólagos parancsoknak nagy tömege, melyeknek nagyrésze azonban már hatályon kívül volt helyezve. A gazdaságkeze-

lési utasítások öt füzetben már csak közvetlen a szakvizsga előtt jelentek meg.

Legénységünk kiképzése nagyon meg volt könnyítve azáltal, hogy nagy számban jelentkeztek kiszolgált altisztek, akik között nagyszámban voltak intelligens elemek, letört existenciák is. Katonai kiképzetésükre már szükség nem volt s így minden sulyt csak szakképzésükre lehetett fordítani.

Később azután, midőn az állapotok már konszolidálódtak, az oktatás mind belterjesebb lett s itt is a Török tábornok által meghonosított rendszer dominált: a szabályokra és törvényekre példát s a felvetett példákra a szabályokat s a törvények §§-ait alkalmazni; sok elemi iskolát végzett csendőrtette le önszorgalmából a polgári iskola alsó osztályainak vizsgáját s lett belőle, mint igazolványos altiszt, alsóbbfoku polgári tisztviselő. De sokan visszatérve szülőfalujukba, bírák, esküdtek, korcsmárosok lettek s a község intelligenciájához számítottak.

De az ország legelrejtettebb vidékein is a csendőr képviselte a magyar nemzeti eszmét, a magyar kulturát s a magyar állam imperializmusát. Volt az altisztikarban elég nagy számban román és szász elem is, de ezek nyelvben és érzésben, sokszor vallásban is jóérzésű magyarokká váltak s nem ismerék esetet, amidőn az ily altisztek becsületes magyar érzéséhez csak a kétség árnyéka is férhetett volna. Emlékezetemből egyes neveket is felsorolhatok, amelyeknek viselői a közbiztonsági szolgálat terén sokszor kitüntetett érdemeket szereztek. Így Opris (később Kiss) Gergely, Papp János, Popp Gergely, Ballács János, Teutschländer Hugó, Jonicza Demeter, Koloszá József, Popicka Kelemen, Astilián Simon, Pauer Frigyes, Raduly József stb., kiknek neveit és tetteit a csendőrségi zsebkönyvek évfolyamai őrzik meg. Persze akadtak az első évek jelentkezői között itt-ott még kétes existenciák is, akik az intézménybe furakodtak; sőt, emlékezem egy hirhedt lóköltő zsidóra, aki csak azért lépett be, hogy a csendőrök fortélyait megtanulja. A községi előljáróság persze fényes erkölcsi bizonyítvánnyal látta el, csak hogy megszabaduljon tőle. De az ilyen szegek csakhamar kibujtak a zsákból.

Verhovay az ő lapjában akkor ezt a gunyverset hozta:

Ha minden kötél szakad,
S más hivatal nem akad,
Beálllok csendőrnek.

S ez sok esetben így is volt.

Petrovoszellő torontálmegyei nagyközség kupaktanácsa elhatározta, hogy nagy határának megőrzésére a belügymisztértől egy őrsnek saját költségén leendő felállítását kéri meg. A tanácskozással meghívták szakértőül a törökbecsei

őrsparancsnokot, Riméli őrmestert, egy rendkívül értelmes, volt huszár strázsamestert. Riméli felvilágosította a képviselőtestületet, hogy ez felesleges nagy kiadás lenne, hisz ez csak nyáron szükséges, de ő csendőreivel megőrzi szabad idejében a határt, mert hisz nekik csak 8 órai szolgálatot kell teljesíteni s ők a többi idővel szabadon rendelkezhetnek. Meg is alkudtak évi 2000 forintban s mert a képviselőtestületnek ez a jó üzlet nagyon tetszett, mindjárt meg is kötötték a szerződést és ki is fizették az első évi részletet.

Erre Riméli csakhamar orvosi bizonyítvány alapján szabadságra ment s midőn őt Zentán elcsiptem, már civilben éppen eljegyzését ünnepelte egy jómódu korcsmáros leányával. A haditörvényszéki eljárás folyamán kiderült, hogy Riméli — mint postatiszt — sikkasztásért lett elbocsájtva s hites felesége van. Az őrs többi legénysége persze nem tudott az egész ügyletről semmit, a szolgabíró pedig jóhiszeműleg jóváhagyta a szerződést.

A gyakorlati kiképzés a sor- s nagyobb őrsökön és tanosztályokban a szakaszgyakorlatokra, a lőfegyver, szurony és kard használatára szorítkozott. Fájdalom, a takarékosági szempont évente és fejenként csak 12 töltenyt engedélyezett a céllovészet gyakorlására. Sportot üzni feleslegesnek tartottuk, mert hiszen a legfontosabb sportnak, a távgyaloglásnak gyakorlatára elég alkalmat nyújtottak a sokszor 72 órára nyúló őrzékek. Midőn mint kerületi parancsnok-helyettes Kassán azon javaslatot tettem, hogy engedjék meg a havasi és tátrai őrsökön a ski használatát, egyszerűen kinevették. Labdarugás — hála Istennek — még ismeretlen volt. De sportolásra nem is maradt volna idő, mert hiszen Nagymagyarország és Horvát-Szlavonország területén együttvéve még 1886-ban is 6258 fő volt az összlétszám. S miután a közbiztonsági szolgálat intenzív munkát igényelt, bizony nemcsak 8 óra esett egy-egy csendőrré napi teljesítményként.

A VI. kerületnél még 1896-ban kísérletet tettem a rendőrkutyák szolgálati alkalmazásával. Matekovits Lajos százados és Sándor László főhadnagy Szombathelyen állítottak is fel egy kis kennelt, sőt irtunk is együttesen egy rövid kiképzési utasítást is. Mindezt a kincstár megterhelése nélkül. S mi volt az eredmény? Midőn a felügyelő — Török altábornagy közvetlen utódja — szemlén rájött erre a *szabálytalan* törekvésre, megtiltotta azt, hogy a csendőr szolgálatba kutyát vigyen magával. S ezzel el volt temetve a rendőrkutya-ügy.

És az egyszerű katonai kiképzés dacára, midőn Kassán II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállításakor 2000 főnyi csendőrlégénység volt összpontosítva, az ezredkötelékben való felvonulásnál sem vallottunk szégyent.

Távol áll tőlem az a gondolat, hogy itt — mint élő szobor — egy agyagtalapzatra álljak, de midőn a tisztikar és legény-

ség továbbképzésének kérdésével foglalkozom, kénytelen vagyok az e téren nekem jutott szereplésre is kitérni.

Török Ferenc altábornagy erejét és idejét teljesen lekötötte a szervezés nagy és nehéz munkája; utódja, Jabláczy Sándor altábornagy — mint azt maga is hangsúlyozta — nem volt szakember és nem is hozta magával azt az egyszerűséget, melyet csak az érezhet igazán, aki az intézménybe ugyszólván beleszületett s vele növekedett. Így reám, mint a sorban harmadik felügyelőre háramlott az a kötelesség, hogy a tisztikar és legénység továbbképzésének fejlesztésével az intézmény s az ország érdekében szakszerűen foglalkozzam. Ezen feladatom keresztülvitelében nagy segítségemre volt azon benső baráti viszony, mely Koreska Vilmos ezredes, a honvédelmi minisztérium csendőrségi ügyosztályának vezetőjével és Kostka Pál ezredes, a belügyminisztérium csendőrségi osztályának vezetőjével összefűzött. Bennük mindenkor megértő támaszra találtam. De munkatársaim: a kerületi parancsnokok és oktatótisztok is nagy egyszerűséggel tették eszméimet magukévá.

A Csendőrségi Zsebkönyv Kostka és Koreska ezredesek kezdeményezésére már 1887-ben létesült s ezt csak továbbvezetni és fejleszteni kellett. Később sikerült az előbb magán-szerkesztésben és kiadásban megjelent »Csendőrségi Lapok«-at a Franklin-Társulat támogatásával tulajdonunkba átvinni és a zsebkönyv szerkesztő-bizottságának vezetése alá helyezni. A szolgálati és szervezeti utasítás új kiadásban jelentek meg. A gazdaságkezelési utasítások ismétleten lettek átdolgozva; a már nagy tömegben felgyűlt oktatólagos és szabványos parancsokat rendezni kellett és ezekből keletkeztek az »Általános Szolgálati Határozványok«, az új »Illetékszabályzat« és a »Vezérfonál a kardvívás oktatásához«, (ez utóbbi Fery Oszkár akkori őrnagy műve).

De különösen a legénység önképzésének szolgálatára egymásután jelentek meg: az addig előfordult nevezetesebb események gyűjteménye »Hiven, becsülettel, vitézül« cím alatt, a Csendőrségi Zsebkönyv köteteiben elszórt tanulságos közlemények gyűjteménye két kötetben, továbbá egy — középiskolai tanárok által — két kötetben szerkesztett tankönyv, mely a polgári iskolák négy alsó osztályának egész tananyagát ölelte fel. Végre szükségesnek mutatkozott az új perrendtartás következtében a szolgálati utasításba beillesztett 117. §-nak beható magyarázata. Erre egy pályázat lett kitűzve, melyet Ambrózy Gyula főhadnagy*, oktatótiszt egy igen dicséretre méltó tanulmánnyal nyert el s amely egy kötetben az összes örsöknek ki lett adva.

Mint a székesfehérvári kerület parancsnoka, egy felszólí-

* Később ezredes — kerületi parancsnok.

tást intéztem kerületem tisztikarához, kérve, hogy nélkülözhető könyveiket egy tisztikönyvtár létesítésére beküldjék. Ez a felhívás oly szép eredménnyel járt, hogy rövidesen megalakult az első »tisztikönyvtár«, melyet a többi kerületek is hasonló módon létesítettek, sőt később a »legénységi könyvtárak« is megalakultak.

Midőn a budai laktanyát építettük, sikerült az építőbizottságban, melynek tagja voltam, kieszközölni, hogy megfelelő helyiségek létesíttessenek egy tisztikaszinó és egy legénységi olvasóterem berendezésére. Séllyey Sándor miniszteri tanácsos, az akkori országos rendőrfőnök és hendi Szabó László miniszteri tanácsos meleg rokonszenvének köszönhetjük, hogy a belügyminiszter úr ezekhez a létesítményekhez még a berendezést is engedélyezte. Annakidején sok kedélyes tisztikaszinó és táncmulatság színhelye volt a tisztikaszinó.

Szemlém alkalmával szokásba vettem, hogy a kettős monarchia Lajtán tuli részén működő szomszédos orsz. csendőrpáncsnokságokat meglátogassam s különösen azok tanosztályait megtekintsem. Így vezetett az első ilyen utam — mint a kassai kerület parancsnok-helyettese — Lembergbe. Találtam ott egy tanosztályt, melynek tanszeranyaga akármelyik középiskola berendezésével vetekedhetett. Ez a tapasztalat vezetett arra, hogy az altiszti iskolák szemléltető oktatásának céljaira először csak Kassán ily tanszergyűjteményt létesítsék, mely törekvésben Bányay Albert főhadnagy,* oktatótiszt volt nagy segítségemre. Később eljutottam a wieni, grázi, prágai és serajevói tanosztályokhoz is s az ott látottakat lehetőleg értékesítettem itthon. Magánutazásaim külföldön elvezettek a párizsi, berlini, müncheni és zürichi csendőrtanosztályokhoz is.

Mindezt csak bizonyítékaul említem annak, hogy kötelességeim teljesítését komolyan fogtam fel.

Majdnem egyidejűleg a fővárosi rendőrség bünygyi muzeumával keletkezett a budapesti csendőrmúzeum is, melyhez az impulzust a wieni rendőrkiallítás adta. Minden külső segély nélkül, egyedül az általános megakarított pénzből keletkeztek mindezen intézmények.

Örömmel állapítom meg e helyen is, hogy csak a lökést kellett megadnom s a végrehajtó kedv és ambíció azonnal meg volt.

Sebesta Ottokár főhadnagy,** a budapesti kerület akkori oktatótisztje, megértő szorgalommal feküdt neki s rövid időn belül meg volt a »tanszertár« és a »bünygyi muzeum«. S ezt a példát hamarosan átvették a többi kerületek is.

Az örsökön szolgálatot teljesítő legénység nevelő szóra-

* Később ezredes — kerületi parancsnok.

** Később ezredes — kerületi parancsnok.

koztatásáról is kellett gondoskodni. Ezt a célt szolgálták az örskönyvtárak. Válogatott szépirodalmi művek megfelelőleg akképen lettek csoportosítva, hogy körülbelül 4—5 örsre mintegy 100 kötet ilyen mű esett s ezeket az örsök egymás között kicserélhették. Ezt az intézményt szívesen kihasználta az örs székhelyének polgári lakossága is.

A legénység (próbacsendőrök) kiképzése eleinte a szárnyaknál, később a kerületeknél történt, míg az altiszti iskolák kezdettől fogva a kerületeknél voltak. A tiszti sarjadék kiképzése is a szárnyaknál történt, de célszerűbbnek mutatkozott ezt a kiképzést is központosítani s ez a cél el is éretett, midőn a budai laktanya elfoglalásával meg volt a férőhely kérdése oldva. Ezzel kapcsolatban szükségesnek mutatkozott az idősebb főhadnagyokat is egy-egy ismétlődő tanfolyamokba összevonni, hogy mint a hadapródtanfolyam tanárai, a tanítva tanulás elve szerint, ismereteiket felfrissítsék.

Igen célszerű volt az, hogy később Nagyváradon egy, e célra épült laktanyában egy országos központi csendőriskola létesítettett. De már ez az én távozásom után történt, azért annak ismertetésére nem terjeszkedhetem ki.

Tanultunk és tanítottunk tőlünk telhetőleg.

*

Az 1868. év előtt még a Károly főherceg tábornagy által a Mária Terézia-féle szabályzatok nyomán kiadott szolgálati szabályzat volt érvényben, melynek első fejezetei szövegét nem kisebb ember, mint Grillparzer Ferenc, az osztrákok legnagyobb költője szerkesztette.

Ennek a »fegyelem és magaviselet« fejezete — hevenyészett fordításban — így hangzott: »Istenfélelem a leghatékonyabb rugója egy jó erkölcsös életmódnak.«

»Istennek és az uralkodónak szeretete, tisztességes viselkedés, engedelmesség, hűség és állhatatosság a kötelesség teljesítésében; szíveskedés és bátorság az ellenség előtt a katona erényei: egyszóval, a harcosnak becsületes embernek kell lennie.« Így tanultuk mi, öreg katonák, a fegyelem és magaviselet fogalmait. Igaz, akkor még ott állott a fegyelemkezelés háta mögött a vesszőfutas és a botbüntetés, de a kor általános műveltsége s a katonasághoz részben fogdosás, részben toborzás útján bekényszerített nyersanyag, az állandó háboruk folyamán elvadult erkölcsök (hiszen most is látjuk a világháborusülte általános erkölcsi leromlást) szükségessé tették az ily fegyelmi eszközök alkalmazását. Intézményünk azonban már magasabb morális alapon álló önkéntesekből egészített ki és ennek megfelelően kellett a nevelés eszközeit is alkalmazni. Példaadás, jóakaró oktatás és buzdítás, ott, ahol konokság, megrögzöttség még nem volt észlelhető, büntetés helyett dorgálás s csak végső esetben fenyítés, (de akkor szigoruan), voltak azon eszközök, amelyeket alkalmaztunk s elértük

azt, hogy az egész hadseregben a m. kir. csendőrségnél fordult elő — statisztikailag kimutatva — a fegyelmi fenyítések legcsekélyebb százalékszámára. A hadtörvényszéki eljárások száma természetesen sokkal nagyobb volt, mert — ami a csapatoknál alig fordulhatott elő — nagyranövekedett ez az arányszám az örszolgálati kötelességsértések és bántalmazási feljelentések által. Ez utóbbiak tekintetében is ki kell azonban emelnem, hogy a furfangos gazemberek vádjai sok ártatlan csendőrt juttattak hadtörvényszéki eljárás folytán büntetéshez, elbocsátáshoz. S mert az ilyen vádak rendszeresen éppen a legderékabb, ambiciózus csendőröket érték, az előljárók kötelessége volt tehát a büntetőtörvénykönyv rideg határozataival szemben az alárendeltet védelembe venni.

A nagyváradi örs egyik járőre egy számos lopással gyanúsított, sőt rábizonyított dászkált (oláh tanító) kísért be, aki a laktanyába érve, nagy orditások között panaszolta, hogy a csendőrök mennyire összeverték bikacsokkal, (igaz, hogy ez akkor divatos vállalatárszám volt) s véres inge alatt mutatta hátát, mely tele volt vérző csikokkal. Feltűnt azonban, hogy ezek a csikok csupa párhuzamos vékony vonalokból állottak. Azonnal elhivattam az ezredorvost, aki konstataulta, hogy ezek a csikok ütésből nem származhatnak, mert semmi daganatot nem mutatnak s tompa ütésekkel vér nem szívárognak. Midőn azután különösen még csipeszével számos apró tövist szedett ki a sebekből, kénytelen volt a gazember bevallani, hogy amidőn az erdőben pihenőt tartottak a csendőrök s a fáradságtól és hőségtől elbóbiskoltak, ezt ő felhasználva, ingét levetette és hátát a közelben levő szederindákkal meghuzogatta. Ez fájdalmat alig okozott, de annál több nyomot hagyott a bőr felületén.

Kiss Gergely őrmester, ki sok száz nyomozásban vett részt, számtalan büncselekményt derített ki s aki első volt a m. kir. csendőrségnél, aki az »arany« érdemkereszttel lett — mint legénységi állományu — kitüntetve, tudomásom szerint csak egyetlen egy esetben lett bántalmazással vádolva. De ez is valótlannak bizonyult s egy derék érdemes altiszt lett a további szolgálatnak megtartva. Sokszor kicsinyesnek látszó s talán szekaturaszámába menő eszközök vetik meg alapját a fegyelemnek és a rendnek. Megtanultuk Török tábornoktól, hogy fel kell mászni a »hiuba« (padlás), le kell menni a pincébe, fel kell emeltetni a szalmazsákot, meg kell nézni a kenyérpólc tetejét, bele kell nyulni minden csizmába, hogy nincs-e benne kapca vagy bikacsök. Ezek a kicsinyes beavatkozások teremtették a rendet és a rend és tisztaság fogalmából fejlődik az önfegyelmelés.

Hogy milyen fokon állott a fegyelem a m. kir. csendőrségnél, ezt legjobban bebizonyították a háboru és az utána következő forradalmak eseményei. Az ezekből keletkezett bor-

zasztó megrázkódtatások alatt is az állam összes intézményei között ugyszólván egyedül a m. kir. csendőrség állotta meg helyét s illeszkedett azonnal bele a végre megteremtett, új, rendes viszonyokba. Talán merész állítás, de én azt hiszem, hogy ha a forradalmak idején egy pár ezer csendőr lett volna Budapesten, sem Károlyi, sem Kun Béla hatalomra nem jutottak volna.

*

Az erdélyi csendőrparancsnokság közigazgatásai 20—25 krajcáros betétek mellett mindenütt fényesen állottak, hiszen már egy 30 éves multra tekinthettek vissza. A kertek okszerű kihasználása, földbérletek, sertéshizlalás, tehéntartás és a nem házilag termelt szükségletek nagyban való beszerzése olyan alapot képeztek, mely nemcsak megadta a napi élet szükségleteit, hanem a távozó tagoknak sokszor tetemes osztalékot is juttatott.

Török tábormok az ő hamisítatlan, székely tájszólásával a helyes gazdálkodás elveit a következőképen szokta elmagyarázni: »Pityókát, murkot, petrezselymet, fuszujkát s a disznók részére törökbuzát mind házilag kell termelni s a »gázt« (ezalatt a petróleumot értette), nádméz és rizksásat nagyban kell bevásárolni.« Ezt a rendszert azután Magyarországon is meghonosítottuk. Megvett tavasszal az örs 4—5 malacot, a gondozásukat a szakácsnéra bizta azzal a kikötéssel, hogy kihizlalás után az egyik, de nem tudta, hogy melyik lesz az övé. Földbérletekkel, a tüzelőanyagoknak időszerű bevásárlásával, hizlalt sertések eladásával, gyümölcsfák ültetésével, méhészettel, házinyul tenyésztéssel mind oly kereseti források nyitattak meg, melyek nemcsak anyagi jólétet biztosítottak az örs legénységének, hanem megtanították őket az okszerű helyes gazdálkodásra, sőt a lakosságnak is sokszor követésre méltó példát szolgáltat.

Arra kellett törekedni, hogy a gazdálkodás ne csak a honlevő csendőrt lássa el minden szükséglettel, hanem hogy tarisznyázást juttasson a szolgálatba vonuló csendőrnek is. Ahol a gazdálkodás meleg szobával, jó és bőséges étkezéssel ellátta a csendőrt, ott nem fordultak elő korcsmázások.

Egyik fontos kelléke volt a gazdálkodásnak az örsfőzőnő. Sohase voltam barátja annak a rendszernek, hogy a főzőnő legalább 40 éves legyen. Ennek az eredménye az volt, hogy sokszor annyira belevénültek a szakácsnők egypár év alatt az örsfőzőnői hivatásba, hogy már munkaképességük rovására ment a szigoruan betartott korhatár. Találkoztam egy falusi plébánossal, aki azt mondta, hogy náluk is megvan ugyanaz a kánonjogi intézkedés, de ők úgy segítenek magukon, hogy két 20 éves cselédet tartanak. Probatum est! S ami a dolognak erkölcsi oldalát illeti, sokszor veszedelmesebb egy 40 évet meghaladott, mint egy fiatalabb nőszemély. A

fődolog az, hogy ne legyen az a nő ledér, kicsapongó. Megtörtént Máramaros vármegyében Dolhán, hogy az örsparancsnok és az egyik csendőr benső viszonyba kerültek a már 40 évet jóval túlhaladott koru szakácsnővel. A csendőr féltékenységéből föbelötte az örsparancsnokot s a szakácsnőt; fegyvereket és töltényeket vett magához, bezárkózott egyik szobába, ott az ajtót és ablakokat asztallal, padokkal eltorlaszolta, s így nem lehetett megközelíteni. Ki kellett őt éheztetni, de ő ezt be sem várva, föbelötte önmagát is. Ime egy esete annak, hogy a korhatár nem esik össze az érzéki határokkal. Ezt az esetet annakidején Csató Ferenc hadnagy szakasziparancsnok, a később tábormok-felügyelőhelyettes a nagyszőlősi szakasznál vizsgálta ki.

*

Az elhelyezési viszonyok Erdélyben elég kedvezőek voltak, de már Magyarországon nagyon alacsony fokon értékelték a csendőrség elhelyezési igényeit s egy közönséges parasztházat még mindig elég jó csendőrlaktanyának tartottak. Akadtak azonban egyes községek és uradalmak, amelyek szívesen adtak, sőt építettek is ingyen laktanyákat, csak hogy örsöt kapjanak. Bölönyi Sándor ugrai földbirtokos nemcsak laktanyát s hozzá földet is adott, hanem három négyfogatu szekéren szállította ki Nagyváradról az örsöt és berendezését, pedig ő volt Tisza Kálmánnak Biharországban legádázabb politikai ellenfele.

Az ujonnan beszerzendő berendezési tárgyakhoz a mintákat s részben a butorokat is a még ma is létező Thék asztalos-cég szállította. De annál otrombább, kivált tisztí butorokat azóta se láttam. Különben még ma is ott diszelegnek az örsökön a nagy asztalok és a hosszú padok. Az asztalok behordásához néhol még az ajtófélfát is ki kellett bontani. No de mindezt felülmúlták a tisztí butorok, az egyenes, me-rev támlásszékek, divánok, melyeken sem ülni, sem feküdni nem lehetett s mindezek csikos függöny-gradlival bevonva; ezenkívül óriási otromba szekrények és olyan méretű éjjeli szekrények, hogy egyszer Lácay főhadnagy 10 éves kis fia elbujt egy ilyen éjjeli szekrénybe s alig tudták megtalálni. Igazán nem váltak a magyar butor-ipar diszére.

No de telt az idő, megszűntek a természetbeni tisztalakások s evvel a tisztí butoralap is. Voltak előnyei is s ezeket a mostani nehéz elhelyezési viszonyok mellett lehetne csak igazán értékelni; de volt számos hátránya is.

Némi komikus hangulat is vegyült a leltár összeállításába. Mikor a csendőrséget Erdélyben megszervezték, még csak a faggyugyertya volt használatban s ehhez »koppantó« is kellett. A mostani generációnak meg kell magyaráznom, hogy mi ez? Egy ollószerű kis alkotmány, rajta egy kis szekrénykével, mellyel a gyertya leégett kanócsát le kellett időközönként vágni. Harminc esztendő haladása kihozta már divatból

a faggyugyertyát, de a koppantó azért beszereztetett, mert benne volt a leltárban és pedig minden örsnek három vas-és egy rézkoppantó. A vaskereskedő vállalta ugyan a szállítást, de nem tudta, hogy mire vállalkozik.

Miután pedig az országban koppantót kapni nem lehetett, egypárezer darabot úgy kellett készíttetni. Ugyanigy állott a dolog a vasmacskákkal is. Erdélyben t. i. a felállítás idejében nagyobbára nyitott tüzhelyek voltak s nyáron kellett a pecsenyét, meg a kürtös kalácsot sütni. Ehhez pedig két vasállvány kellett s ezeket nevezték »vasmacskáknak«.

Koppantó és vasmacska sok éven át heverték a padlásokon, míg végre sikerült azokat »elárvereztetni«. Ez pedig úgy történt, hogy az örsparancsnok zsebébe nyult s befizetett egypár krajcárt az átalányba, mert bizony ezekre a csodákra nem akadt vevő.

Az elhelyezési viszonyok javultával fejlődött a rend és a tisztaság is. A kertek gondosan lettek művelve, az udvarok tisztán kezelve s a belső helyiségek mintaszerű állapotban tartattak.

Nemrégiben láttam egy volt örszlaktanyánkat Szenicen, Nyitra megyében. Ugyanaz a mi régi berendezésünk, csak egy új beszerzést tudott nekem a cseh örsparancsnok felmutatni: Masarik bekeretezett arcképét. De az udvar, amely nálunk rózsáskert volt, eldudvásodva, a kert elpusztulva, sertésöl összeomlófélben. Pedig az örsparancsnok akkor már 18 éve szolgált a cseh csendőrségnél.

Nyugdíjba vonulásom előtt elrendeltem volt, hogy — ott ahol kertek voltak — minden csendőr évente egy gyümölcsfát ültessen s azt egy táblán nevével lássa el. Az első esztendőben mintegy 10.000 gyümölcsfa lett ültetve. Üdvösek tartottam ezt az intézkedést, de nem tudom, hogy fenntartatott-e továbbra is?

*

Erdélyben még a Frühwirt-féle tárkarabélyok voltak használatban, de már a magyarországi csendőrség részére annak egy javított mintája, a Kropatschek-féle tárkarabély a 4 bordás döfőszuronnal szereztetett be. Azonkívül a lovascsendőrök s később a járásörmesterek is forgópisztollyal láttattak el. Oldalfegyverül a gyalogcsendőr börtokba rejtett kardot, a lovascsendőr acéltoku lovassági kardot, de kosár nélkül kapott. Miután a Kropatschek-fegyverek lövedékei a cső alatt fekvő tárban a gyakori töltés és ürítés által egymást letompították, ezen tapasztalat arra vitte a szakértőket, hogy célszerű lesz a lövedékeket mindjárt letompítva előállítani. Ennek azonban az a hátránya volt, hogy — kivált rövid lőtávolságoknál — erős romboló hatást s így vagy halált, vagy csontzúzódásokat okoztak. Ha már egy *humánus* lövedékről egyáltalában beszélni lehet, ezek igazán nem voltak humánusak.

Csekély számban vettünk át a megyei rendőrségektől *Vaterli*-fegyvereket is, de ezek csak a lovardai gyakorlatoknál voltak használatban.

A szijjazat a gyalogságnál fekete lakk, a lovasságnál természetes barna bőr volt. A céllövészet gyakorlására — mint már említettem — csak évente és fejenként 12 karabély-és 6 forgópisztoly-töltény lett elhasználva. Ez a szám bizony nagyon csekély volt ahhoz, hogy lövészeket képezhettünk volna. Dehát a csendőr úgy is ritkán jön abba a helyzetbe, hogy nagyobb távolságokra lőjjön. S bár törekvésünk mindig az volt, hogy a lőfegyver csak ott alkalmaztassék, ahol az enyhébb fegyverek használata eredményekre reményt nem nyújt, mégis a lőfegyver-használatok mindig súlyos eredményekkel jártak.

Midőn az élesdi követválasztás alkalmával az oláh választók a kirendelt karhatalmat kövekkel, botokkal, sőt forgópisztollyal megtámadták, Resch Mihály őrmester kényszerülve volt — midőn érezte, hogy már megsebesült s ellenfelét le is lőtte — »Tüzet« vezényelni. Még volt azután annyi ereje, hogy a tüzet beszüntesse s akkor összeesett és mindjárt meg is halt. Combütőere volt átlöve és elvérzett. 27 halott maradt a teritéken s nagyszámu sebesült elmenekült.

I. Ferenc József király Ófelsége az özvegy részére egy nagyobb összeget adományozott. Midőn ezen kegyet megköszönni kihallgatásra jelentkeztem, Ófelsége a következő kijelentést tette: »A csendőrök nagyszerűen lőnek, minden lövés egy találat.« Csakhogy ott is bebizonyult, hogy a találat halált s csak az átment fáradt lövedék okozott sebesülést.

Az idők folyamán a sok tisztítás annyira elkoptatta a fegyverek huzagait, hogy már a találatbiztonság is kétségessé vált, annál is inkább, mert a szerkezeténél fogva sem volt valami nagy, mivel a cső mentén fekvő tárban az egyensúly minden lövés után változott. Így egy újabb, modernebb fegyverről kellett gondoskodni s 1905—06-ban a Manlicher kurtályok beszerzése lett elhatározva. De mert a csendőr-lőfegyver használatánál a morális hatás: a füst és durranás nagy szerepet játszik, egy különleges, fekete vadászlőporral töltött töltényt is kellett alkalmazni.

A tapasztalat megtanított arra is, hogy az ellenszegülők sokszor önkéntelenül is a szuronyt ragadják meg s ez aztán gyakran szuronydöféseket, sőt lőfegyverhasználatot is idéz elő. Hogy ennek lehetőleg eleje vétessék, a négybordás, döfőszuronyok megtartattak, de oly változtatással, hogy két borda félhosszában kiélesítve lett.

A bőrrel behuzott favázás kard és szuronyhüvelyek azért nem bizonyultak célszerűeknek, mert télen a lakkozásnál a hüvelyeket a takaréktüzhely vagy vaskályha lemezére állították s ott összezsugorodtak, sokszor elégték. Igen gyakran kellett kicserélni. Ezért acéllemezből készült és fekete lakkal bevont

kard- és szuronyhüvelyek lettek rendszeresítve. Később a forgópisztolyokat Frommer-féle ismétlő pisztolyokkal cserélték ki.

*

Az erdélyi csendőrségnél még a régi kabátok voltak használatban, a magyarországi csendőrkerületek felállításakor azonban a tisztek részére ugyanolyan atillák rendszeresítették, mint a m. kir. honvédségnél, csak hogy sötétzöld posztóból buzérvörös hajtókákkal. A legénység egyelőre csak zubbonyal lett ellátva, de buzérvörös ujj- és gallérszinórzattal. Később lettek tisztek és legénység részére az ugynevezett »dolmány«-ok rendszeresítve, melyeknek ugyan a pityke-gombok s az ujj- és gallérszinórozás valamelyes magyaros jelleget adtak, de bizony azok igazi dolmányok nem voltak.

A kalap mind a mai napig megmaradt, csak annyiban változott, hogy azokon a gránát helyett a magyar cimert nyert alkalmazást.

A gránát mint kitüntetési jelvény nagy szerepet játszott. A csendőrség a kalapon és a tölténytáskán hordta. A tovább szolgáló altisztek kitüntetésül a galléron a csillagok mögött posztóból sajtolt gránátot viseltek. A letűnt német gárdaezredek ismertető jelvénye a gránát volt s az olasz karabinierik (az ottani csendőrség) ma is a gránátot hordják frakkjuknak mindkét szárnyavégén.

Zöld jelszipzsinór egészítette ki a csendőrlegénység díszöltözetét.

A ruházattal való ellátás folytatólag a tömegrendszer szerint történt s ez a rendszer nagyon bevált. A gyalogcsendőrnél 60, a lovascsendőrnél — ha jól emlékszem — 120 frt első tömegbetét és 40, illetve 60 frt évi tömegátalány mellett a ruhával való ellátás mindig kifogástalan volt, sőt a takarékos csendőr leszerelésekor még tekintélyes tömegmegtakarítást is vitt magával. A leszerelők ruházata becslés útján beszédetett s az új növedéknek ugyancsak a becsértékben lett kiadva. S ez a ruhával való ellátásnak nagy előnye volt. A lovascsendőr lőszereléssel is első tömege terhére lett ellátva.

Kezdetén a szárnyak közvetlen a gyárakból lettek anyaggal és kész cikkekkel ellátva s a posztóneműeket mérték után saját szárnyszabóikkal dolgoztatták fel.

Az én nagyváradi szabómesterem cégtáblájára odafestette, hogy: »Csendőrségi szárnyszabó«. Erre a helyilap azt a rossz viccet csinálta, hogy: eddig tudtuk, hogy vannak gyalog-, vannak lovascsendőreink, de hogy repülő csendőreink is vannak, azt nem tudtuk. Talán meghozza a technikai fejlődés azt is.

Később lett azután az anyagraktár Budapesten felállítva s ezáltal a ruházattal és felszereléssel való ellátás központosítva. Nemesszeghy László, akkor még százados-számvivő, volt ennek a raktárnak a tervezője, szervezője és éveken ke-

resztül vezetője is. Ez a kiválóan képesített, egyedül hivatásának élő igazi szakember a gazdaságkezelési utasítások s az illetményszabályok szerkesztése, az anyagraktár létesítése s sok évi buzgó szolgálatai által igazán elévülhetlen érdemeket és messzekiható nevet szerzett magának.

*

Az irodavezetés volt minden időben a legkevesebb rokonszenvnek örvendő ága a csendőrségi szolgálatnak. A bürokratizmus ugyan még nem volt annyira elfajulva, mint napjainkban, de nem is állott oly nagyszámu személyzet ennek az ágazatnak szolgálatában, mint most. A honvédelmi miniszterium csendőrségi osztályában az osztályvezető, aki a felügyelői teendőket is ellátta, annak helyettese, 2—3 fogalmazótiszt és 2—3 altiszt-segéd munkás képezték Nagymagyarország csendőrsége személyi ügyeinek vezetését, a kiképzés irányítását és a fegyelem kezelését. Csak jóval később a felállítás után létesült a belügyminisztérium csendőrségi osztálya,* amely a vezetőből, annak helyetteséből, egy számvivőtisztből és egy pár segéd munkásból állott.

Midőn Török Ferenc altábornagy távozásakor a felügyelőség kivált az ügyosztály kötelékéből, annak rendszeresített létszámát egy altábornagy, mint felügyelő, egy vezérőrnagy mint helyettese, egy százados, mint segéd tiszt, egy törzshadbíró és két altiszt segéd munkás képezték.

A kerületi törzseknél volt: a kerületi parancsnok s annak helyettese, a másodtörzstiszt csak később lett rendszeresítve, egy segéd tiszt, egy oktató tiszt, számvivő és több segéd munkás.

A szárnyat a szárnyparancsnok egy számvivő őrmesterrel és két segéd munkással vezette. Pedig a felállításakor p. o. a nagyváradi szárnynak egész Bihar, Hajdu és Szilágy vármegye területén 3 szakasza és 60 örse (közötte 20 lovasörse) volt. A szárnynak akkor külön raktára volt, a tömegcikkeket átvette, részben feldolgoztatta, kiadta és elszámolta, az egész levelezést az alosztályokkal, a hatóságokkal és a kerülettel végezte, a közbiztonsági szolgálattal összefüggő jelentéseket felülvizsgálta, a minősítvényi táblázatokat és büntetési jegyzőkönyveket vezette, a szárnyparancsnok örseit évente egyszer megsejmelte. Igaz, hogy bizony sokszor az éjféli s azon túl menő óra is még az irodaasztal mellett találta a szárnyparancsnokot és segédeit.

A szakaszirodát csak a szakaszparancsnok és távollétében az őt helyettesítő örsparancsnok, később a helyi járőrpáncsnok vezette. A szemléken kívül nagyon gyakoriak voltak a kivizsgálások, sőt nagyobb nyomozásoknál a szakaszparancsnokoknak kellett a vezetést vagy nagyobb összpontosításoknál a parancsnoklást átvenni. A szakasz területe rendszeren a kisebb

* 1904. évben.

vármegyéknél az egész, a nagyobbaknál a fél vármegyére terjedt ki.

Az őrsparancsnok irodai munkája mozgalmasabb örsökön emberfeletti teljesítményt okozott. Minden előfordult eseményt 5—6-szor kellett leírnia, megfogalmaznia a bíróságnak és közigazgatási hatóságnak, leírni az eseményi jelentés fogalmaványát és tisztázatát, s végre — ha fogdij merült fel — még ezenkívül egy másolatot az erre vonatkozó beadványhoz csatolnia.

Azonkívül a számos előjegyzést vezetni, a legénységet iskolázni, ellenőrzéseket tartani, fontosabb vagy mindjárt ki nem derített bűnesetek nyomozását vezetni stb.

Valóban ezek az egyszerű emberek bámulatot keltő munkát végeztek.

Később némileg könnyebbitve lett irodai munkájuk, midőn elrendeltetett, hogy a járőrvezetők a III. osztályu írói teendők helyett az általuk elért szolgálati eredményeket maguk fogalmazzák meg s azt az őrsparancsnok jóváhagyása után le is tisztázzák.

Nehéz állapotok voltak ezek, de megbirkóztunk velük. Igaz, hogy a lelkiismeretes csendőrtisztnek alig maradt ideje szórakozásra vagy családjával való foglalkozásra. Nem tagadom, voltak itt is kivételek, de a hanyag előljárók mulasztásai csakhamar meglátszottak alosztályaik állapotán s az orvoslás csakhamar bekövetkezett fenyítés, büntetés vagy eltávolítás alakjában.

A szárnyak a felállításkor vasládákat kaptak a pénztár elhelyezésére s csak később láttattak el Wertheim-féle szekrényekkel; a szárnyaknál ellenzár nem volt, de nem is lehetett, mert ritkán volt mindkét tiszt egyszerre otthon.

Az örsök pénztárai kettős-zár alatt az irodaasztal fiókjában kezeltettek.

Alig fordultak elő esetek akár a szárny-, akár az örs-pénztárak kezelése körül, melyek beavatkozást igényeltek volna.

A kerületeknél a pénztár kettős-zár alatt kezeltetett s éjjelre pénztárügyeletes vezényeltetett ki.

Eredetileg csak a kerületek lettek sokszorosító könyvnyomdával ellátva. (A III. kerület ezt a Franklin Társulatnál egy kis betűnyomdával cserélte be.) A szárnyak később — midőn egy bécsi kiállítás alkalmával ott egy olcsó és célszerű horganyasztót fedeztem fel — ilyen horganyasztókkal látattak el. Még később szereztettek be, egyelőre csak a kerületek részére a Yost-féle írógépek. S így csak haladtunk a korrallal és téren is.

*

A lovak beszerzése az első felállításkor akképen történt, hogy a honvédhuszárezredek utasítva lettek (a 10. számú horvát ezred kivételével), hogy századonként megfelelő számú

kiidomított lovat adjanak át a csendőrségnek. A kiválasztás a lovasdandárparancsnok vezetése alatt egy csendőrtiszt közbejöttével történt. Erre a célra az egyik dandárhoz Stesser György ezredes, a másikhoz én lettem kirendelve. Ez a munka is elég küzdelemmel járt, mert a huszárezredek kis kereteikből — a lovak nagyobb része vállalkozóknak volt kiadva — nem szívesen hagyták legjobb lovaikat kiválogatni s nagyon ügyelni kellett, hogy a már egyszer visszautasított lovat ne vezettessék egy másik istállóból még egyszer elő.

Megalakult ezután a csendőrségi pótlókeret és a pótlólovazó bizottság Budapesten. Ez által e téren is függetleníve lettünk s lovainkat szállítóktól kézi bevásárlás útján szereztük be. A felavatott pótlólovak a budapesti pótlókeretnél vétettek idomítás alá, de midőn a létszám tulságosan felszaporodott, Cegléden is kellett egy pótlókeretet felállítani s ebből alakult ki a kiskunhalasi pótlókeretparancsnokság.

A lószerelevény olyan volt, mint a honvéd lovasságnál. Eredetileg a csendőr tömegátalánya terhére szereztetett be, de később a kincstár tulajdonába vétetett át.

Minden örsön volt egy loápoló, de a csendőrök is kötelezve voltak az ápolásban résztvenni.

A lótápszállítás a kerületek által szerződötetett lótápszállítók által történt.

A vasalást szerződött polgári kovácsok végezték.

*

Mielőtt visszapillantásaimat lezárnám, nem mulaszthatom el, hogy néhány szóval a m. kir. horvát-szlavon csendőrségre is ki ne terjeszkedjem. Eme csendőrparancsnokság már az első felállítás óta fennállott, de hatásköre a határőrezredek (grancsárok) felosztásáig a határőrvidekre nem terjedt ki. Itt a közbiztonsági szolgálatot az ugynevezett serezsánerek teljesítették. Horvát nemzeti öltözetet viselő marcona hatalmas alakok vörös körköpennyel s turbánszerű főveggel. Fegyverzetük puskából, handzsárból és az övben hordott pisztolyból állott.

Midőn a határőrezredek felosztva, illetve serezsánerekké átalakítva lettek, a serezsánerek is a csendőrség kötelékébe vétettek át.

A tisztlétszám kiegészítése csakis tényleges csapattisztek — nagyobbára főhadnagyok — beosztása útján történt; a legénység kiegészítése hasonlólag, mint nálunk. Mondhatom, igen jó anyag volt s mindig örömmre szolgált, ha közöttük lehettem.

Katonai szempontból a parancsnokság a csendőrségi felügyelő útján a honvédelmi miniszternek; gazdasági és közbiztonsági szolgálat tekintetében a horvát-szlavon bánnak volt alárendelve. Szolgálati nyelve a horvát volt s ez az érintkezés tekintetében sokszor nehézségeket okozott, mert felügyelői

szemlére tolmácsként egy tisztet kellett elvinni s minden beérkező vagy kiadandó ügydarabot előbb a honvédelmi miniszterium fordító osztályába áttenni. Ezen azonban úgy segítünk, hogy a féltékenyen őrzött autonómia megkerülésével egy-egy német kivonatot csatoltunk. Németül minden tiszt tudott s ez volt a közvetítő nyelvünk.

Katonai rend és fegyelem tekintetéből alig lehetett kifogást tenni. Csak egy hiba volt: nagyon el voltak terjedve a névtelen feljelentések. Midőn ezt a bánnak elpanaszoltam, azzal vigasztalt, hogy az Horvátországban általános szokás, de ő minden ilyen feljelentést olvasatlanul a papirkosárba dob. Ezután én is követtem példáját. Kutforrása ennek az aljas eljárásnak is a szerbek és horvátok között fennállott kiengesztelhetetlen gyűlölködés volt. A tisztikarban akkor csak egy szerb volt, ezt is rövidesen kimarták.

Az elhelyezés kivált a régi határőrvidéken az ott felhagyott kis laktanyákban igen jó volt. Különösen szép gyümölcsös kertjeik voltak, főleg szilvafákkal beültetve, ámde a gyümölcsöt nem élvezhették az örsök, mert azt elárverezni s árát a kincstár javára bevételezni kellett. Így természetesen a fák elhanyagoltak voltak. Sikerült a vicebánt ezen intézkedés helytelen voltáról meggyőznöm s ettől fogva a gyümölcsfák haszna az örsöké maradt.

Egy helytelen — a tiszt elöljárók tekintélyét sértő — intézkedés volt az is, hogy szemlék vagy kiszállások alkalmával a tisztek menetlevelén az érkezés és elindulás napját és óráját az őrsparancsnoknak kellett megerősítenie. Ez is megszüntetett s általában az egész ügymenet a mi szabályainkhoz alkalmazkodott.

Természetesen ezen intézményben is, mint Horvát-Szlavonország minden közös intézményeiben, nem valami jó szemmel nézték a magyar impériumnak való alárendelést. Az új idők fejleményei azonban megtaníthatták arra, hogy mégis csak jobb volt a magyar, mint az annyira gyűlölt szerb hegemonia.

Befejeztem! Távol otthonomtól, minden segédeszköz hiányában, egyedül öreg agyam fogyatékos emlékező tehetőségére támaszkodva vetettem papírra e sorokat s azért talán mindenben, különösen számok tekintetében, nem is emelhetnek igényt teljes hitelességre. De amit irtam, szeretettel és rendíthetetlen rokonérzéssel irtam.

Statisztikai adatokat az előbb említett okból nem hoztam; minden illetéktelen bírálattól tartózkodtam.

Még fel kell sorolnom azoknak a neveit, kik az eddig megnevezetteken kívül az intézmény szervezésének és fejlesztésének nagy és nehéz munkájában tevékeny részt vettek. Munkáik és eredményeik méltatását történelmi értékkel bíró művednek biográfiai részében megtalálja az olvasó.

Ezek: Schatz Lajos tábornok, Neugeboren Gusztáv, Tisóczky László ezredesek, Ujhegyi Béla őrnagy, Stesser György tábornok, Reinle Gábor ezredes, Sönser Nándor tábornok. Nevezetteket az utókor mindenütt meg fogja találni, ahol Klio tolla a csendőrség történelmével foglalkozik.

Egyes tükördarabok ezek csendőrségünk multjából, de összeillesztve talán még sem fogják torzképét visszatükrözni annak a 26 évnek, melyet én a csendőrség kötelékében eltöltöttem.

Valamelyik nagy német költő ezt írja: »A régi letűnik, jön az új idő és új élet virul a romokból.«

Adja Isten, hogy így legyen!

Baden, 1925. évi december havában.

Panajott Sándor,

nyugállományu altábornagy.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
<i>Előszó</i> gróf Bethlen István miniszterelnöktől	3
<i>A szerző előszava</i>	5
<i>Bevezetés</i> Szamosfalvi Panajott Sándor ny. altábornagytól	7
<i>Az 1876—86. évek között szolgált tisztek életrajzai</i>	29
<i>Névjegyzéke</i> azon tiszteknek, akik 1876—86. években mint legénységi állománybeliek kezdték meg szolgálatukat	235
<i>Altisztek és csendőrök</i>	241
<i>Befejezés</i>	364
<i>Névmutató</i>	369

NÉVMUTATÓ

TISZTEK:

	Oldal		Oldal
A		Czakó Barnabás	216
Adorján Lőrinc	172	Császár János	64
Altorjay Imre	121	Csató Ferenc	214
Angyal József	183	Csernitzky Ede	182
		Cserszky Lajos	169
B		D	
Babocsay Károly	158	Deák Gergely	236
Bágya Ferenc	199	Demény Béla	190
Baksay Sándor	186	Dienes Aurél	236
Balkay Árpád	188	Dobos Gyula	184
Baló Rezső	68	Dzurányi Béla	145
Bándy Balázs	77	E	
Báró Bánffy Károly	213	Éderer Nándor	113
Báró (Blaskó) Gyula	235	Edvy István	236
Bányay Albert	223	Ehmann István	175
Bazsó János	153	Emerich Gottfried	213
Beck Gusztáv	46	Endrődy Géza	176
Gróf Beckers Alfons	106	Enyetér Ferenc	125
Bencze Bálint	227	Étsy Ferenc	79
Binder Frigyes	235, 314	Entresz Kornél	53
Bodó Sándor	235	F	
Bogyay Vince	134	Fabritius János	236
Borbás Béla	235	Fényes Gyula	120
Borbély Ferenc	104	Fery Oszkár	199
Boronkay Ákos	235	Báró Földváry Lajos	109
Buday Gyula	235		
Burján Endre	236		

G

Gál János	236
Gálffy Gyula	91
Gergely Ferenc	103
Göttman Bódog	69
Grozé Nicefor	50

H

Halamka Ferenc	236
Haller Béla	154
Hamburger Lajos	102
Hausenblasz Károly	86
Heim Arnold	145
Himmler Róbert	47
Holek László	177
Horváthy Albert	115

J

Jaszusch Ferenc	178
---------------------------	-----

K

Kacsó Gábor	236
Kálló Antal	152
Kanyaró Pál	229
Kárpáthy Kamill	57
Keresztury Sándor	71
Kéry (Kratochwilla) Gyula	236
Kintis István	225
Kisfaludy József	209
Kiss László	237
Klemm Jusztinián	97
Kocz Károly	96
Koreska Vilmos	167
Kosztka Pál	87
Kovács Béla	61
Kováts Ferenc	63
Kovássy Kálmán	139
Körner Károly	221
Kubáss Mihály	160
Kuhn Ottó	237

L

Laposán László	75
Láczay-Szabó Gyula	94
László Albert	131
Lázár Sándor	237
Lex János	52
Lénárd Pál	144
Longhy István	223
Loránth Dénes	232
Losdorfer Ferenc	124
Lukács Mózes	48
Lukács Zsigmond	237

M

Maár Levente	175
Marsó György	149
Marsó Lőrinc	139
Matéka János	237
Matolcsi Károly	202
Matékovics Lajos	170
Misnay Jenő	197
Missuray János	104
Morgenbesser Konrád	173
Móricz György	232
Muskó Pál	205

N

Nagy Gábor	128
Nagy Gyula	92
Nádas Oszkár	214
Nemesszeghy László	192
Neugeboren Gusztáv	40

O

Oláh Ödön	203
Orbán István	237

P

Palágyi Kálmán	210
Panajoth József	127
Panajott Sándor	80
Pap Arthur	164
Papp Mihály	111
Pásztory Dénes	119
Patay András	108
Peér Mátyás	162
Pilisy Jenő	220
Polyánszky Dénes	140
Preidt Gábor	237, 341

R

Rákóczy Miklós	58
Rákosi Ferenc	66
Reinle Gábor	156
Reschner Dániel	146
Rómay Béla	238
Rusz Illés	60

S—Sz

Tordai Sándor László	238
Saymann József	95
Schachovszky Gusztáv	238
Schatz Lajos	35
Schwarzleitner Hugó	135
Sárközy Kázmér	174
Sárpy György	190

ALTISZTEK ÉS CSENDŐRÖK

	Oldal
Serédy Géza	180
Sieber István	148
Solcz Boldizsár	188
Soltész Izidor	179
Soós János	229
Sönser Nándor	44
Spalla Aurél	238
Stesser György	72
Stingly Zsigmond	206
Stolzenberg János	196
Suba Lajos	238
Sugár Miklós	112
Szabó József	136
Szalay Béla	185
Nemes Szányi Árpád	238
Szászvárosi István	239
Szathmáry József	230
Szelestey Károly	117
Szentmihályi Lajos	138
Szepesi Gábor	207
Szilágyi Bertalan	116
Szilágyi Gergely	226
Szilágyi Ödön	150
Szontagh Gusztáv	123
Szőes Mihály	100
Szöts András	158
Szücs János	217

T

Tisóczky László	38
Török Ferenc	31
Török Sándor	217
Tyll László	141
Tyrman József	218

U

Újhegyi Béla	55
Újváry Mihály	202

V—W.

Vályi Kálmán	187
Várady Ede	211
Várhegyi Lajos	42
Varjassy József	133
Báró Vécsey Béla	225
Wenninger József	89
Windisch Károly	84

Z—Zs

Ziegler Károly	165
Zgorszky László	163
Zolnay Béla	232

A

	Oldal
Agezony József	302
Albert Dávid	289
Ambrus József	305, 362
András József	288
Andrássi Miklós	319
Andrei György	300
Angyal Mátyás	280
Astilián Simon	324
Abrahám Balázs	294
Ágotha Albert	350
Ágotha Gergely	282
Álgya József	269

B

Babcsák István	349
Bacsoni György	348
Bacsó Gyula	283
Badics László	286
Bagoly András	361
Bakos Ferenc	353
Baláss Lajos	280
Balikó Sándor	262, 315
Balla Albert	283
Baló Rezső	277
Balogh Dénes	295
Balogh Gáspár	258
Balogh Imre	349
Balogh Mihály	326
Barabás Ignác	334
Barach Antal	303
Barta Mór	347
Bartha István	298
Bartha József	349
Bartha Sándor	303
Bartók János	266
Bartolomeus Ferdinánd	288
Batyala János	321
Bauer Antal	279
Bauer Ferenc	266
Baum József	360
Baumholzer Dávid	358
Bágya Árpád	300
Bálint László	294
Bányay Albert	266
Beder József	346
Bene Elek	289
Benc Lajos	358
Benedek Ferenc	258
Benedek János	286
Benkő József	350
Bercsényi András	276, 285
Bereczki István	266

Bernschütz József	278, 311
Berzán Dániel	288
Beznák Géza	286
Béder Mózes	290
Békefi Jakab	355
Béres József	284
Bidó János	267
Birnstingel Gusztáv	276
Biró Ferenc	262, 288
Biró József	262
Biró Márton	295
Biró Péter	275
Bitai Tamás	348
Blegye László	313
Bodonyi Károly	348
Bognár Ferenc	353
Bognár János	270
Bohár Mihály	329
Bohn János	339
Bokor György	289
Bokor Miklós	331
Bóné András	360, 361
Borbély István	311
Bordás Lázár	343
Bors Adám	288
Borsányi István	350
Bósz Károly	257
Böszörményi Barabás	289
Botta Joachim	262
Braczinák György	290
Brázai János	267
Brüss János	290
Buchholzer György	284
Budai János	299
Burdea László	334
Buzás István	289

C

Csák Ferenc	289
Cseke István	289
Csibi Tamás	280
Csility Miksa	286
Csipkó Mihály	289
Csizmadia János	307
Csizmadia Péter	289
Csoma Sámuel	323
Csomor József	283
Csonka Ferenc	286
Csordás Ferenc	356
Csorja Barnabás	262
Corja Zsigmond	271
Csőke Mihály	303
Csuka János	290
Csungán Miklós	284
Czibalmos József	300
Cziriák Mihály	261

D

Dajka Alajos	271
Dann Simon	281
Dancs Miklós	284
Deák Lajos	362
Deák Mihály	275
Deák Sándor	290
Debreczeni Sándor	293
Demeter Dániel	284
Demeter Ferenc	339
Demeter Sándor	275
Dimitrievics Damján	267
Dinka István	263, 321
Dogár Gergely	284
Donáth András	284, 295
Doró Mihály	301
Drencsényi János	283
Dudás József	271
Dudinszky János	271

E

Egyed József	328
Ehrmann Mátyás	337
Eisel József	289
Elekes Albert	295
Erdei Lajos	258
Erdélyi József	289
Erdélyi Sándor	327

F

Fallier Ferenc	276
Farkas József	282
Fazekas István	288
Fazekas Lajos	357
Fábri János	267
Fejes János	296
Fejér Béla	316
Fejér János	284
Fekete András	263, 284
Fekete János	276
Fellner Henrik	354
Ferencz Dénes	271
Ferenczi József	289
Ferkó József	283
Fleischer Farkas	263
Flinta János	298
Flórián János	346
Fodor Árpád	284
Fodor Fülöp	341
Fogas Gergely	282
Földes Samu	289, 301
Francz János	271, 283
Frischauf József	267
Fritsch György	267
Fucsik Márton	267
Fülöp István	295

G

	Oldal		Oldal
Gaál József	295	Holzer Ferenc	281
Gaál Kálmán	283	Horovitz Sámuel	275, 360
Gaáli Gyula	303	Horvát Kálmán	311
Gantner Gáspár	289	Horváth Bálint	267
Gausz István	267	Horváth Benedek	287
Gábrriel Alajos	325	Horváth Mihály	286
Gál Mózes	288	Horváth Pál	360
Gál Péter	350	Hoss János	258
Gergelyfy Gergely	271	Huber Ferenc	321
Gerschoffer József	258	Hubert Gyula	325
Gidró Mihály	291, 297	Hudák János	345
Gilyén Albert	307	Hudi József	282
Gitza János	277, 284	Hunyadi Sándor	338
Glaczk Károly	263	Huszár Kristóf	275, 289
Glantz Rudolf	290	Huszár Mátyás	295
Godor Lőrinc	288	Hyszek Ferenc	257
Gold József	286		
Goldhammer Ede	294, 337	I	
Gothárd János	361	Illés Gyula	290
Görg Ede	257	Imhoff György	302
Götz János	271	Imre István	295
Grauer György	295	Izsák József	282
Greuc Máté	264	Izsák Márton	288
Greminger Antal	357		
Griflik József	285	J	
Grigercsik Géza	275	Jakab Elek	298
Gross Frigyes	315	Jakócs Sámuel	342
Grosz István	264	Jancsek Géza	258
Grosz Mihály	295	Janó József	294
Grozea Sándor	309	Janszky József	339
Gudor István	347	Jávor János	296
Gurz László	284	Jäger Pál	267
Gusbeth János	272	Jencsa György	328
Gusbeth Márton	298	Jesko István	354
Günther Frigyes	280	Jezsavits Pál	290
Györe Ferenc	311	Jobbágy Zsigmond	286
Gyórfy Károly	271	Józi István	325
Gyórfi József	298		
György Pál	270		
Györgyjakab Ferenc	272		

H

Hajdu Gábor	295, 341
Hajdu József	281, 284
Hambach Ernő	322
Hatosz Miklós	262
Hayn János	345
Hefner Jakab	318
Herbert András	264, 296
Hetényi Dávid	287
Hevesi Béla	341
Héjja Domokos	358
Hinczel Mihály	340
Hoffmann Dénes	289
Hoffmann Kristóf	344
Hohol József	350
Hollósi Ignác	346

K

Kacsó István	298
Kad Miklós	270
Kalucz Lázár	276
Kapcsó Pál	285
Kardos Géza	311, 357
Kassai István	289
Kaufmesz Mihály	330
Kazsimir József	289
Kádár Lajos	276
Károlyi Pál	298
Kekezvich Gyula	309
Kelemen János	277
Kelp János	284
Kenézi Sándor	294
Kerekes János	351

	Oldal		Oldal
Keresztes János	272	Kusza István	312
Keresztesi Mihály	350	Kurucz Miklós	309
Keresztély Mózes	317	Kütsán Vince	282
Kibédi Sándor	350		
Kiefer Péter	357	L	
Kieltsch Mihály	278	Lachner Albert	284
Kincses Árpád	283	Lavenka János	303
Király Miklós	268	László József	282, 291
Kiss Gergely	316	Lázár Gábor	305
Kiss Illés Lajos	295, 301	Lázár Tivadar	320
Kiss János	289	Lex Antal	282
Kiss József	272, 337	Lollok Lajos	272
Kiss Károly	339, 360	Loránth Dénes	282
Kita János	283	Löfy Gyula	276
Klaumitz Frigyes	268	Lőrinczi Ferenc	350
Klein Gyula	288, 361	Lukács József	284
Klein Mór	286	Lukács Mihály	361
Klep János	264	Lupás Demeter	289
Kluzs József	349		
Kollár Sándor	276	M	
Koloszár József	323	Maczek János	274
Kolumbán Lukács	272	Madarász János	311
Kondrik János	298	Magyari András	343
Kónya Károly	289	Major Dániel	289
Kónya Sámuel	346	Major János	311, 354
Koronkai Gyula	288	Malonyai Pál	302
Kósa Mihály	281	Mangra Pál	289
Kovács Albert	349	Marcinió Gyula	284
Kovács Bálint	358	Marcinó Mihály	272
Kovács Buna József	359	Marcza Dániel	310
Kovács Gergely	330	Margincán János	272, 277
Kovács György	284, 322	Margitai Sándor	296
Kovács János	311, 338	Marold István	264
Kovács József	294	Maron István	302
Kovács Kornél	348	Marosán Simon	288
Kovács Lajos	264	Marosi Fülöp	362
Kovács Mihály	298	Marosi György	358
Kovács László	362	Marosi János	348
Kovács Sándor	347	Maróthi Ferenc	298
Kovácsi Géza	281	Marschall Frigyes	282
Körmöczi István	258	Matonák Adám	290
Köteles István	294	Matschek István	344
Kóvári Ferenc	298	Maurovics Gábor	304
Kövér István	305	Mautsch Gusztáv	286
Kracsun Dávid	268	Mayer Flóris	264, 308
Kraft János	264	Mánay László	289
Kramarik Ferenc	289	Márk Száva	296
Kraul József	294	Márton Ferenc	346
Krecza János	355	Márton József	298
Kreczu Tódor	268	Mátyás Péter	290
Kreibich János	285	Mentsik Nándor	275
Krimpián Vazul	342	Mezei Dániel	264, 295
Kristóf Lajos	275	Mészáros Károly	270
Króner Mihály	358	Mihályfalvi Ignác	280
Krupa Béla	275	Miholics István	298
Kruzlics Pál	294	Miklós András	344
Kunery József	305	Miklós Péter	320
Kucsera József	285		
Kustos István	311		

Oldal

Milován Mihály	350
Mircse Ferenc	298
Mischenbach Konrád	268
Mislei György	290
Mitrofán Péter	295
Módi János	285, 290
Moldován Tivadar	327
Moldován Tódor	296
Moldvai Mihály	273
Molnár Albert	284
Molnár Antal	289
Molnár Ferenc	354
Molnár György	286
Molnár Győző	285
Molnár István	311
Moncz Sándor	299
Moschner József	281, 284
Moser József	326
Mosin János	276
Mrákovics Gábor	302, 340
Mucsi István	289
Muntyán Kosztán	285
Müller János	285, 288, 334
Müller Lajos	290
Müller Mihály	265
Müller Nándor	289

N

Nagel József	281
Nagy András	282, 320
Nagy Antal	274
Nagy Domokos	284, 288
Nagy Elek	289
Nagy Ferenc	299
Nagy Géza	356
Nagy György	335
Nagy István	285, 291, 349
Nagy János	270, 302
Nagy József	294
Nagy László	270
Nagy Mihály Lajos	329
Nagy Miklós	353
Nagy Mózes	294, 302
Nagy Samu	275, 276
Bikfalvi Nagy Sándor	314
Nagy Sándor	285, 314, 349
Nászados Antal	268
Nehazik Ferenc	285
Nemes Sándor	274
Nemesszeghy Kálmán	283
Nemetsek János	317
Neszmirák Gyula	289
Neumer Mihály	288
Németh Gábor	339
Németh József	258, 343
Nyisztor György	303
Noé Mátyás	334
Nózner Vilmos	288

O

Oláh Mihály	351
Opris (Kiss) Gergely	294
Orbán András	290
Orbán Elek	268
Orbán Sándor	335
Ormos Endre	311
Ószi Rezső	339
Ószi Rudolf	286

P

Pack Mihály	320
Pakay István	303, 307, 348
Palágyi Kálmán	276
Palsovits János	349
Pankotai Pál	286
Pap Miklós	354
Pap Sándor	268, 277, 349
Papp József	270
Parragh Imre	311
Pauer Frigyes	324
Pál Dániel	259
Pál Ignác	344
Pál János	286
Pesti Károly	294
Petrzilka Vilmos	257
Petró István	290
Péter Ábrahám	286
Péter Ferenc	294
Péter Mihály	281
Pilisy Jenő	275
Pintér József	258
Plaveczyk Armin	289
Polacsek Pál	290
Polgár János	285
Popiczka Kelemen	342
Popovits Pál	276
Postás Károly	289, 294
Porzsolt József	285
Preidt Mihály	277
Preisz János	348
Prekup Demeter	281
Preiner Antal	265
Priánszky István	299
Prohászka Ferenc	268

R

Rab András	281
Raduly József	295, 326
Rafuly András	268
Rajcsi György	286
Ratkovszky István	314
Rácz Flórián	280
Rácz István	350
Rácz József	289
Rápsó József	285
Reckert János	350

	Oldal		Oldal
Reider Lénárt	265	Szabados András	295
Reiner Lipót	309	Szabó György	296
Répási Mihály	274, 294	Szabó István	354
Rotár János	275	Szabó János	294, 320
Richter Antal	288	Szabó Lajos	294
Ringer Alajos	333	Szabó Péter	270, 320
Rohn János	306	Szabó Sámuel	288
Romasán Vazul	330	Szabó Sándor	311, 346
Rosenauer Péter	335	Szabó Tamás	281
Rosenthal Ignác	358	Szabó Zsigmond	297
Restauscher Mihály	313	Szamosi László	312
Roszinecz Márton	286	Szandovits Jakab	260
Rotár János	275	Szapor Sándor	276, 289
Rusz János	343	Szántó István	292
Rusz Péter	295	Szártory Jenő	282, 332
Ruzsbasán András	350	Szász Ferenc	288
S—Sz		Szász Mihály	268
Salamon Antal	257	Szegedy József	269
Sallay Gábor	294	Szentpétery Sándor	340
Sander Vilmos	276	Szert Mihály	293
Sarus György	294	Szigethy Gábor	274
Sándor János	282	Szigethy György	329
Sárosy László	353	Szilágyi Ferenc	295
Schöffner Jakab	336	Szilágyi József	265, 285
Scherer András	273	Szilva György	349
Schied Frigyes	284	Szilvási Bukor	265
Schmidt Henrik	360	Szitár Mihály	317
Schneller József	307	Szoki László	296
Schnörrer Károly	294, 304	Szombath József	286, 309
Schrédl Károly	333	Szotyory Lajos	351
Schuszter Márton	300	Szotyory Mihály	316
Schwarz Dávid	290	Szőcs Mihály	334
Schwarz István	265	Szőcs Sándor	269
Schwarz Mózes	359	Szücs János	261, 275, 311
Schweiger Ágoston	276	T	
Simóka Jakab	298	Takács József	269
Simon Mihály	288	Tarnyik Mihály	274
Singer Ferenc	281	Tarr Sándor	274
Singer Jakab	282	Táborosi Sándor	359
Sinkó Péter	285	Tályai István	302
Sipos Ferenc	257	Tellmann György	274
Sipos Gábor	299	Tenzer Flóris	262
Sir János	273	Ternauer Antal	302
Sivaita Zákori	273	Teutschländer Hugó	330
Somogyi Lajos	345	Thal János	281
Soós Ferenc	320	Thalgott Mihály	266, 284
Soós Ignác	285, 292	Thomas Adolf	297
Soós János	270	Timár János	287
Soós József	322	Titera János	336
Soós Márton	266	Tollár János	276
Spisák András	360	Tolna János	299
Spitzkopf János	266	Tomalik János	269
Stancz György	317	Tonhauser Péter	294
Stegesián Zákori	273	Tóth Dezső	289
Steinesz Károly	273	Tóth Imre	346, 362
Steininger János	295	Tóth József	289
Sterk Béla	311	Tóth Péter	286

	Oldal		Oldal
Tökés György	270	Viola József	275
Trutza János	274	Viola Márton	328
Turi György	311	Virág György	331
Turk Dániel	281	Vlád Mihály	288
Turzay János	269	Vogel József	285
		Vojnits Aladár	292
		Vona József	332
U		Vörös István	311
Uger István	282	Wasserer Róbert	327
Uhlirz József	266	Wágner János	314
Ürge Ferenc	311	Weither Mihály	332
Ürögydi László	266	West András	266
		Wetzel János	302
V—W.		Widischer Adolf	323
Varga Ferenc	286	Wiederkehr Márkus	282
Varga Lajos	276	Wilhelm István	351
Varga Vince	287	Winter Antal	346
Vákán Mihály	266	Wolf Lőrinc	269
Várady János	275		
Váradi József	270	Z	
Várhegyi Márton	313	Zammer György	297
Verner Antal	302	Zeffer Miklós	301
Vida Sándor	302	Ziegler András	385
Vidi János	362	Ziegler György	270
Vikos György	294	Zsótér Károly	282

Dr. Preszly Lóránd művei:

A m. kir. csendőrség története. Ez az egyetlen könyv, amely részletesen tárgyalja az 1881: III. t.-c.-kel Magyarország egész területére megszervezett csendőrségünk szervezése körülményeit, fejlődése történetét, kiterjeszkedve a csendőrség eredetére is. Megismerjük e könyvből a pompás intézmény szervezetét, alá- és mellérendeltségét, szolgálati teendőit, szerepét és hivatását állami és társadalmi életünkben. Az idő, amelyet felölel, 1881—1918. Megjelent 1920. évben 142 lapoldalon, 23 képpel, 8 táblázatos melléklettel, 2 térképpel és 20 ki-mutatással.

Kiadta a Budapesti Hirlap sajtóvállalat nyomásában a „Honvédelem“ című katonai szaklap.

Ötödik ezer

Ára füzve: 4 P 80 f

A nemzeti társadalom alapkérdései. Négy értekezés a nemzeti társadalom alapvető, fontos és időszerű kérdéseiről szociológiai és filozófiai alapon. Megjelent 1926. évben 93 lapoldalon.

Kiadta a „Honvédelem“ katonai szaklap.

Második ezer

Ára füzve: 1 P 60 f

A csendőrség uttörői.

Harmadik ezer

Ára kötve: 12 P

Sajtó alá rendezve:

A m. kir. erdélyi csendőrség (1876—1881)

Bűnügyi lélektan.